

Lieven Ameel ja Teemu Ikonen

Keskustelu kirjallisuuden(tutkimuksen) arvosta

Avaimen päätoimittajat pyysivät kahta nuoremman polven kirjallisuudentutkijaa, Tampereen yliopiston yleisen kirjallisuustieteen yliopistonlehtori, dosentti Teemu Ikosta ja juuri väittelemässä olevaa Helsingin yliopiston kotimaisen kirjallisuuden tutkija Lieven Ameelia, pohtimaan kirjallisuuden(tutkimuksen) merkitystä ja arvoa nykymaailmassa – alla heidän keskustelunavaukseksi tarkoitettu sähköpostinvaihtonsa.

Teemu Ikonen: Kansainvälisessä keskustelussa on kysytty, miksi kirjallisuutta luetaan, ja puhuttu jopa kirjallisuuden käyttöarvosta. Eikö tämä ole pyhäinhäväistys?

Lieven Ameel: Kirjallisuutta, varsinkin kanonisoitua kirjallisuutta, käytetään joka tapauksessa aina joihinkin tarkoituksiin, ja siksi on ilman muuta paikallaan pohtia sen käyttöarvoa eri aikoina ja eri lukijoille. Tietenkin kirjallisuuden ja taiteen käyttöarvo tulee aina tarkoittamaan eri ihmisille ja tahoille eri asioita, eikä ole koskaan (pelkästään) rahassa arvioitavissa. Joka tapauksessa joku aina tulkitsee, punnitsee, ajaa ja argumentoi tietyn kirjallisuuden käyttöarvoa tietyssä yhteiskunnassa, ja mikseivät tutkijat, kirjallisuuden asiantuntijat, tekisi sitä avoimesti?

TI: Viitisen vuotta sitten Tzvetan Todorov näki ranskalaisen kirjallisuuden kärsivän liiasta autonomiasta – oletko samoilla linjoilla?

LA: Keskustelu kirjallisuuden käyttöarvosta ei sulje pois sitä, että jotkut tulevat aina lukemaan kirjallisuutta autonomisena taiteen ilmaisuna. Kuitenkin itse ajattelen, että juuri kirjallisuuden autonomisuus saattaa merkitä sen suurinta käyttöarvoa yhteiskunnalle. Sama pätee yleissivistykseen, jota on vastaavasti vaikea mitata rahassa. Uskon, että aito, vilpiton ja pyyteeton kiinnostus vaikkapa Marcellinus Ammianusin, Chrétien de Troyes'n ja Mattias Salamniuksen tuotantoa kohtaan voi avata lukijalle ennakkoluulottomia näkökohtia ja ratkaisumalleja tämänkin päivän haasteisiin ja huveihin.

TI: Kuulostaa lupaavalta. Todorovin pamfletissa itseäni ihmetytti kokeellisen kirjallisuuden rutiininomainen yhdistäminen elämälle vieraaseen formalismiin ja laboratorio-työskentelyyn. Tällöin huomiotta jää kokeellisen tai – Hannu Helinin termein – tutkimuksellisen kirjoittamisen empiirinen ja arkipäiväinen puoli, jota muiden muassa Georges Perec painotti.

TI: Entä kirjallisuudentutkimuksen käyttöarvo, kärsiikö siitä käsitellä?

LA: Ilman muuta, ja pitääkin. Ennen kaikkea nykyisessä tilanteessa, jossa kirjallisuutta tutkitaan useimmiten veronmaksajien varoilla, olisi hyvä keskustella kirjallisuudentutkijoiden työn arvosta, myös käyttöarvosta. En kuitenkaan ajattele, että tavat, joilla tällä hetkellä kirjallisuudentutkimuksen käyttöarvoa määritetään, olisivat parhaita tai edes ollenkaan paikallaan. Suhteettoman suuren itseisarvon antaminen englanniksi kirjoitetuille, arveluttavilla kriteereillä vertaisarvioituille ja osin väärille yleisöille suunnatuille artikkeleille on vienyt akateemisen työn valitettavan kauas siitä paljon puhutusta ”kolmannesta” tehtävästä. Kirjallisuudentutkijat ovat mielestäni liian harvoin itse pohtineet julkisesti, aktiivisesti ja luovasti, millä tavoin heidän työtään voitaisiin paremmin arvioida, ja millä tavoin heidän osaamistaan voitaisiin yhteiskunnallisesti ylipäätään hyödyntää.

TI: Nythän sinä voit näyttää esimerkkiä.

LA: Kirjallisuudentutkijana voi (ja pitääkin?) tuoda näkökulmia kunkin maan ja sen traditioiden historiaan: valaista henkilö-, paikallis- ja kulttuurihistoriaa. Tämä onkin Suomessa ehkä näkyvin tapa, jolla kirjallisuudentutkijat ovat tutkimuksellaan perinteisesti vaikuttaneet yhteiskunnassa. Viime vuosikymmeninä kirjallisuudentutkimus on kuitenkin kehittänyt osaamista, jolla olisi paljon laajempaa käyttöarvoa, mutta siitä tutkijat ovat enimmäkseen vain keskustelleet keskenään. Tarkoiton kertomuksentutkimusta kaikkine sivuhaaroinen. Lingvistisen käänteen jälkeen maailman ymmärtäminen diskursseina, kerronnallisilla rakenteilla ylläpidettyinä kielellisinä ilmaisuina ja ajattelumalleina, on levinnyt monille tieteenaloille. Maantieteilijät, sosiologit, antropologit ja jopa taloustieteilijät ovat kehittäneet (osin kirjallisuudentutkimuksesta kumpuavia) erilaisia ratkaisumalleja, ja he ovat sen kautta saaneet lukijoita paljon laajemmalti kuin vain akateemisen kentän sisältä. Esimerkkeiksi käyvät sosiologi Richard Sennett, marxilainen maantieteilijä David Harvey, antropologi Ruth Finnegan, Suomessa humanistinen maantieteilijä P. T. Karjalainen. He ovat vieneet eri tavoin kerronnallisuutta hyödyntävää tutkimusta uusille yleisöille. Maailmaa ja yksilöä maailmassa ymmärretään, rakennetaan ja brändätään yhä tietoisemmin kerronnallisoin keinoin – myös kansainvälisessä kaupunkisuunnittelussa on havaittu ”kerronnallinen käänne” (ks. Philip Cohen; käännteistä ks. myös Harri Veivo tässä lehdessä). Kirjallisuudentutkijat eivät ole olleet etulinjassa kommentoimassa ja purkamassa tätä kehitystä. Tämän kehityksen tutkiminen, sen problematisointi ja sen esittely laajalle yleisölle ei kuitenkaan välttämät-

tä tarkoita vain lisää palkattomia töitä kirjallisuudentutkijoille, lisää häröilyä yhteiskunnallisessa marginaalissa. Miksi niin harva kirjallisuudentutkija ryhtyy kaupalliseksi konsultiksi?

TI: Sanopa se. Omat kokeiluni brändianalytikkona eivät johtaneet minkäänlaiseen menestykseen; syy oli varmastikin markkinointiosastolla, ei lainkaan tuotteessa. Jatkaisin mieluusti vielä kirjallisuudentutkijoiden väitetystä passiivisuudesta: miksi me osallistumme niin harvoin myyttien murtamiseen julkisessa keskustelussa? Sehän on täynnä typeryttävää toistoa, joka suorastaan huutaa tulla keskeytetyksi. Esimerkiksi käy kriisiretoriikka, jolla kansalaista roikotetaan alvariinsa kuilun partaalla.

LA: Kuulisin mielelläni lisää kokemuksistasi brändianalytikkona! Ei siis kovin rohkaisevaa? Mutta joo, viime vuosina kuultu jatkuva apokalyptinen retoriikka on keskeinen tarinoiden vyyhti, josta kirjallisuudentutkijat olisivat voineet antaa vaikka miten paljon kiinnostavaa palautetta. Nimenomaan toistuvien maailmanloppujen tarinoiden rakenne, käytettyjen metaforien ja symbolien konstruktio sekä tarinoiden taustalla piilevät poliittiset ja taloudelliset voimasuhteet olisivat voineet olla kirjallisuudentutkijoiden nykypolvelle kiinnostavaa purtavaa. Kirjallisuudentutkijat olisivat voineet kehittää suurelle yleisölle edes joitain työkaluja, joilla näitä eskatologisia uhkakuvia olisi voitu käsitellä.

TI: Osoitan nyt kiitokseni tutkijoiden sijaan Pekka Saurille, joka sanoi, että poliitikkojen kieli horjuttaa kansalaisten mielenterveyttä.

LA: Minulla on samansuuntaisia huolia kriisiuutisoinnin vaikutuksista jos ei kansalaisten, niin ainakin omaan mielenterveyteeni. Mutta onko kirjailijoiden tai kirjallisuudentutkijoiden tehtävä sitten parantaa kansalaisten mielenterveyttä, henkistä hyvinvointia, tervettä (kansallista) itsetuntoa? Tuntuu, että monissa Euroopan maissa keskustelu kirjallisuuden (ja taiteen) käyttöarvosta on sidoksissa uudestaan ajan-kohtaiseksi nousseeseen pohdintaan kansallisesta identiteetistä. (Miten muuten Todorovin pamfletti suhteutui tähän?) Itse näen, että on ihan paikallaan odottaa verorahoilla tuetuilta kirjailijoilta, että he myös osallistuvat tavalla tai toisella niihin keskusteluihin, jotka yhteiskunnalle ovat kunakin aikana tärkeitä. Mutta tämä vasta tuntuu olevan monille pyhäinhäväistystä?

TI: Toivottavasti! Jätät kuitenkin kohtuullisesti pelivaraa osallistumisen tapaan, joten formalistit ja laborantit älkää peljätkö. – Todoroville kirjallisuuden ongelmat olivat

ennen muuta ranskalaisia; suorastaan suomalaisella tavalla hän näki toivoa vain muiden maiden kirjallisuudessa.

Tuntuu, että olemme vasta pääsemässä vauhtiin. Monenlaisia myyttejä olisi purettavaksi kirjallisuuden ja sen tutkimuksen ympärillä. Esimerkiksi käy hurskasteleva sävy, jolla kirjallisuuden hyvää tekevistä voimista kirjoitetaan aristoteelisessa ja kognitiivisesti suuntautuneessa tutkimuksessa. Eikö kuitenkin ole selvää että teoksen väärä käyttö on aina niin lähellä sen hyvää käyttöä, kuten de Laclos aikoinaan muotoili?

LA: Oikeinta tai parasta käyttöä ei taida olla olemassakaan, mutta pohdinta kirjallisuuden ja kirjallisuudentutkimuksen arvosta ei menetä merkitystä sen takia. Jos kirjallisuudentutkijat eivät käy tätä keskustelua, jotkut muut tekevät sen meidän puolestamme. Ja se tulee näkymään (ja näkyy kai jo) arviointikriteereissä, rahoitusmalleissa, ja tulevaisuusselonteoissa. Jatketaan siis tästä!

Kirjallisuus

COHEN, PHILIP 2008: *Stuff Happens: Telling the Story and Doing the Business in the Making of Thames Gateway. London's Turning: Thames Gateway: Prospects and Legacy.* Ed. Philip Cohen & Michael J. Rustin. Aldershot: Ashgate.

TODOROV, TZVETAN 2007: *La littérature en péril.* Paris: Flammarion.